

ХУДОЖЕСТВЕНИ РЕФЛЕКСИИ НА ЧЕШКИЯ ЪНДЪРГРАУНД В РОМАНА „...ЩЕ БЪДЕ И ПО-ЗЛЕ“ НА ЯН ПЕЛЦ

Александра Александрова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“ (България)

ARTISTIC REFLECTIONS OF THE CZECH UNDERGROUND SCENE IN ...*A BUDE
HŮŔ* (IT'S GONNA GET WORSE) BY JAN PELC

Aleksandra Aleksandrova

Sofia University St. Kliment Ohridski (Bulgaria)

alexandrova.alexandra1@gmail.com

Abstract: The novel by Czech exile and underground author Jan Pelc is one of the most infamous novels of the 1980s. The book presents a particular model of underground subculture and focuses on a group of youths who do not fit to mass society or totalitarianism. Decadent, overthrown and fully removed from social conventions, these youths live according to their own rules. They live in permanent danger to their lives. This is where the main question comes in: is this the common Czech underground, or is this literary image just a possibility? This novel evokes ambivalent comments.

Keywords: Czech underground, the Second Generation, 1980s, Jan Pelc, literary reflections, anti-systemic movement, marginalia

Резюме: Романът на чешкия емигрантски ъндърграунд писател Ян Пелц е едно от най-скандалните произведения на 1980-те г. Задава един определен модел на художествено изобразяване на субкултурата на ъндърграунда, като акцентира върху непригодността на група млади хора към тоталитарния апарат и масовото общество. Пропаднали, низвергнати и тотално освободени от конвенциите, тези хора живеят според собствените си правила и са в непрекъсната опасност. Възниква въпросът това ли е ъндърграундът и защо зададеният художествен образ предизвиква противоречиви коментари и до днес.

Ключови думи: чешки ъндърграунд, втора генерация, 1980-те години, Ян Пелц, художествени рефлексии, антисистемност, маргиналия

В настоящото изследване се представя роман, който принадлежи към литературната ъндърграунд традиция на Чехословакия от периода преди 1989 г., но все още не е познат на българския читател чрез превод. Романът на Ян Пелц - „...ще бъде и по-зле“ (...*a bude hůř*), излязъл като самиздат в средата на 1980-те г., представя определени субкултурни и социални процеси от близкото тоталитарно минало, като създава собствен автентичен и брутален художествен образ на ъндърграунда. Този текст го разглеждаме като периферен и останал извън системата на чешкия литературен канон,

като попадането му в академичните програми е екзотика. Възникването на текста в десетилетието на „нежната революция“ го полага в контекста на „втората генерация“ на чешкия ъндърграунд, но с уговорката, че текстът едновременно принадлежи и на емигрантската литература. Какъв художествен образ на ъндърграунда е рефлектиран в този скандален роман и затвърждава ли положителните конотации на създадената митологична система на това неофициално социокултурно явление предстои да се анализира в рамките на настоящия текст.

Преди всичко е необходимо кратко терминологично и хронологично уточнение. Понятието „**ъндърграунд**“ в контекста на чешката култура, изкуства и история, се използва за назоваването на тесен кръг личности и широка палитра произведения (литературни, музикални, театрални, филмови, изящни изобразителни изкуства и др.) Този специфичен *modus vivendi* и *modus operandi* първоначално се проявява на прелома между 1940-те и 1950-те г. със сюрреалистичното ляво ориентирано творчество на автори като Егон Бонди, Хонза Крейцарова и Иво Водседялек, обединени около поредицата „Полунощ“ и създатели, и първопроходници на методите на „тоталния реализъм“, „мъчителната поезия“ и хард-секс поезията в чешката литературна традиция. Тази антисистемна художествена платформа е заявката за ъндърграунда и изследователите (М. Пиларж, Г. Цанд, М. Маховец) определят това явление като „подземие“. През 1960-те г. в Чехословакия се появява следващ модел на антисистемните „играчи“ на субкултурната карта, които едва през последните години бяха определени от науката като „протоъндърграунд“ (терминът е въведен от Ф. С. Чуняс през 2012 г.). Това са рок групата и общността „Актуал“ на Милан Книжак, както и други формирования като „Школата за чист хумор без шеги“. Въз основа на тези положени в домашна среда ъндърграунд основи, но и не без влиянието на западната рок и психеделична култура, стъпила на крилете на американското бийт поколение през 50-те г., на британските Бийтълс през 60-те г. и на хипитата, в Чехословакия разцъфтява в началото на 1970-те г. „първото поколение на ъндърграунда“. То се обединява около пънк рок групата *Plastic People of the Universe* и фигури като Егон Бонди и Иван Мартин Ироус. През 1977 – 78 г. многобройните арести и полицейски разпити на представители на ъндърграунда стават повод за най-мощното обединение на чешките дисиденти, превърнало се в инициатива „Харта 77“. Тогава класическият чешки ъндърграунд заглъхва и през 1980-те г. се появяват нови лица. Те вече са определяни като „втора генерация на чешкия ъндърграунд“. Техният път към ъндърграунда е съзнателен избор.

Не всички дългокоси опозитивно и аполитично настроени младежи, които слушат западна музика и изповядват несъгласие с установения обществен ред, са ъндърграунд. Има много представители на различни алтернативни културни явления, противоположни на официоза, но не всички са ъндърграунд. Ъндърграундът е отказ от каквото и да е общение с официалното. Ъндърграундът не търси масовата популярност – търси истината. Ъндърграунд литературните произведения се публикуват като самиздат, но не всички самиздатски неофициални произведения са ъндърграунд (Храбал също е публикувал в самиздат, но не е ъндърграунд). Същото се отнася и за емигрантската литература (Милан Кундера е един от най-популярните чешки емигрантски автори, чиито произведения са били забранени, но не е ъндърграунд). Въпреки това често границите между алтернатива, субкултура, контракултура, самиздат, емигрантски текстове, дисидентски текстове и ъндърграунд са трудно различими (дисидентските есета на Вацлав Хавел не са ъндърграунд, макар самият Хавел да е тясно свързан с участниците в подземните субкултурни слоеве). Ъндърграундът е аполитичен и няма собствена политическа програма, стремежът на протагонистите е да създадат паралелен на официалния свят, който да има други ценности и друга култура, в основата е общуването с единомишленици, усещането за общност, отричането на всичко казионно. На ъндърграунд участниците им е отрязан достъпът до работа – обикновено спорадично полагат неквалифициран труд или получават инвалидни пенсии. Всички ъндърграунд участници имат чести разпити в полицията, лежат в ареста или в затвора, а мнозина от тях са освидетелствани – Егон Бонди, Иван Ироус, Милан Хлавса, Яхим Топол и много други неведнъж се „лекуват“ в психиатрични заведения. Много от тези симптоматични за ъндърграунда модели на поведение са показани в различни произведения, включително в романа а Ян Пелц „...ще бъде и по-зле“.

Романът „...ще бъде и по-зле“ се състои от три части, възникнали последователно: „Децата на рая“ (1983), „Децата на пътя“ (1984) и „Децата на родителите“ (1985). По отношение на хронологията на наратива в следствие са подредени в единна романова композиция: „Децата на родителите“, „Децата на рая“ (1983) и „Децата на пътя“ (1984). В издаваното в Париж емигрантско самиздатско списание „Свидетелства“ (*Svědectví*) още през 1984 г. Ян Пелц публикува обширен откъс от втората част на романа – „Децата на рая“, която възниква и първа. Въпреки че „Децата на родителите“ е написана последна, тази част обхваща разказ за тийнейджърските години на героя **Олин** и за неговия път към неконформизма и подземните

маргинализирани групи младежи. Втората част „Децата на рая“, която е и най-популярният фрагмент от текста, показва суровата действителност и житейските перипетии, свързани с избора на начина на живот на героите, които вече не са тийнейджъри и се борят със системата, като просто стоят извън нея. Последната трета част представя пътя на Олин към емиграцията.

През 1985 г. всички фрагменти на романа са събрани и той излиза в пълен вид в емигрантското издание „Индекс“. Любопитното е, че в тази пълна публикация е включен речник на ъндърграунд аргота – той не присъства в по-късните варианти, но би представлявал любопитен артефакт от лингвистична перспектива. През 80-те г. различни самиздатски поредици в Чехословакия и в чужбина публикуват отделни откъси от романа, което свидетелства за засиления интерес от страна на ъндърграунда, дисидентите и емигрантите. През 1990 г. производението на Ян Пелц е отпечатано официално от издателство „Панорама“. Следват четири преиздания (изд. „Матя“ – 2000, 2004, 2007, 2012 г.). Друго доказателство за нестихващия интерес към романовия текст е едноименният филм – през 2007 г. е заснета **екранизация** под режисурата на Петър Николаев. Всичко това свидетелства за дълготрайния и системен интерес към производението близо четиредесет години след появата на първите му фрагменти – особено към частта „Децата на рая“, на чиято основа е построен и филмът.

Романът „...ще бъде и по-зле“ пресъздава една възможна гледна точка за антисистемния начин на живот в разгара на т. нар. „нормализация“. Групата млади хора, свързани с най-маргиналните обществени слоеве, спокойно може да бъде характеризирани като сганта, утайката, папачта на обществото. В същия реалистично-натуралистичен тон са представени и бежанските комуни, свързани с нескончаемия процес на политическа емиграция по времето на тоталитаризма. Романът може да бъде характеризирани и като разказ за **съзряването** на героя Олин, който загърбва всяка обществено наложена ценност – семейството, училището, работата, покрива над главата, моногамията – за да поеме по пътя, който смята за „нормален“ – пиянство, сексуален разврат, постоянни разпити в полицията, многократни престои в лечебни заведения (изтрезвител и лудница), просия, кражби. Олин обаче разполага с нещо, което повечето обикновени хора нямат – **себе си**. Както цялата общност, от която е част, така и Олин е освободен от условностите на тоталитарния апарат. Той не приема за нормално общество, което е затворено в собствения си порочен кръг, обособен от матрицата работа – покупки – вечеря – телевизия – спане – работа. Олин се превръща в еманация на внушената от Пелц художествена представа за чешкия ъндърграунд.

От биографичните данни за самия Ян Пелц е полезно да се отбележат два факта, които получават своята художествена стилизация в текста и този **автобиографизъм** придава по-висока документална стойност на произведението. Например, бащата на писателя е машинен железар – и младият Ян Пелц в гимназията се подготвя за тази професия. Железар в завод за машиностроене е и главният герой в романа Олин, както и неговият баща. Друг автобиографичен мотив, който е сюжетоопределящ за романа, е мотивът за емиграцията. През 1981 г. Пелц бяга във Франция през Югославия, Австрия и Италия – такъв е бежанският маршрут и на Олин в романа. Животът на Пелц в емиграция също се превръща в биографичен художествен импулс, само че при следващото му произведение, което е продължение на „...ще бъде и по-зле“ и носи заглавието „... и разкази или сексуални мизерии и други истории“ (*...a povídky aneb sexuální mizerie a jiné story*, 1991). Автобиографичните елементи спомагат за документално-автентичния тон на романа, който не спестява и най-малката подробност от преживяванията на героя, представя ги реалистично-натуралистично и това ги прави толкова живи. Включително авторът успява да пресъздаде характерните за северните чехи речников апарат, сленг и ъндърграунд аргот, като целият романов текст е изобилстван от вулгаризмите, цинизмите и псувните, които звучат естествено в своя ъндърграунд контекст. С други думи, художественото пресъздаване на ъндърграунда, такъв, какъвто го вижда авторът (и такъв, какъвто самият той го преживява), е понякога шокиращо брутално, но изключително пластично и автентично.

Олин не търси щастието – той е персонаж, опериран от самозаблуди и от възможността да проявява амбиции, но не е лишен от мечти. Авторът Пелц не подхожда снизходително към героя си – той го разобличава като **събирателен образ на дълбоко пропадналото субобщество**, но същевременно се отнася с обич и разбиране към него. Писателят описва подземната комуна с най-голямата възможна суровост и с почти тоталния реализъм на Егон Бонди, без да прикрива раните, без да тушира белезите и без да се опитва да оневини протагонистите. Те са такива, каквито са и **каквито ги е изродила тоталитарността**. Защото в този текст представителите на ъндърграунда са видени именно като такива – изроди, дегенерати, подривни елементи – всичките определения сякаш ги е продиктувала номенклатурата. Авторът обаче, въпреки суровата действителност, която пресъздава, не размахва морализаторски пръст срещу героите си и не ги съди. По този начин обезоръжава и своя читател, на когото не остава друго, освен да се опита да разбере тези изолирани, мизерстващи, окаяни същества и дори да ги хареса. Вероятно държавна сигурност е чела този текст с удоволствие и се е гордеела с

победата на социалистическата система, която разполага със средствата да неутрализира тези недъгави идиоти и да спаси обществото от морален и физически колапс. Изтласквайки ги вън от полезрението на социума, властта не ги унищожава – тя просто ги концентрира в периферията и всяко действие на апарата срещу тези младежи има противодействие вътре в затворената им среда.

Ян Пелц разкрива **най-лошата страна на едно възможно подземно общество**. По този начин успява да очертае и дори да хиперболизира всички негативни качества на този *modus vivendi*, без да проведе същинска апология (с малки изключения). Художественото, документалното и автобиографичното се превръщат в амалгама, която довежда читателя до състояние на почти шизофренна рецепция на текста – естественото идентифициране с героите в този случай е почти невъзможно и това прави болезнено суровия текст трудно четим, но същевременно завладяващ по свой начин. Стои отворен въпросът защо този текст се превръща в толкова важен за ъндърграунда преди 1989 г., а и след това? Какво в този текст го прави толкова **привлекателен**?

Този въпрос едва ли някога ще намери еднозначен отговор. Един от възможните варианти се корени именно в художествената рефлексия на подземното общество, която предлага. Романът на Пелц създава свой имагинерен, но същевременно базиран на реалността свят, свързан с перипетиите, приключенията, несгодите, сблъсъците със системата и **отказа от нормалността** на няколко младежи на възраст от 18 до 25 г. Олин и Шпина (Špinavej Petr – Мръсният Петър) са двата най-експресивни образа в романа. Читателят се потапя в почти дневниково предадения първоличен разказ на младия Олин, който избира пътя на свободата – такава, каквато я разбира – и загърбва всички установени обществени норми. Реално съществуващият социум изглежда като най-големия кошмар на едно масово общество, живеещо в условията на социализъм. Вътрешните граници в тази суб-субобщност са заличени, участниците съществуват под формата на комуна, те нямат настояще и са лишени от бъдеще. Тази общност е със знак „минус“, но тя не е нулева, защото тя е, тя съществува и съществува заради другото общество – масовото. Тя е дегенерираната версия на социума и е есенцията на най-големите страхове на средностатистическия човек. Вероятно затова всеки съвременник на романа би могъл да намери за себе си нещо интересно в книгата. Филмът от 2007 г. от своя страна показва, че проблемът за този модел подземно съществуване е все още актуален. Под една или друга форма подобни ъндърграунд фигури съществуват и днес.

Да се върнем обаче към основния протагонист в „...ще бъде и по-зле“. Олин потъва в безгрижието на **алкохолизма**. Психеделичното делириумно състояние дирижира наратива. Ако алкохолът е средство за достигане до по-висше познание и за отваряне на съзнанието и подсъзнанието, което като творческа стратегия е сработило в различни епохи и култури (най-близки по светоусещане с чешкия ъндърграунд са бийт поколението, хипитатата и психеделичните рок групи), то в романа „...ще бъде и по-зле“ непрекъснатата консумация на бира и ром изглежда е единственият източник на самоопределение. Героите имат своя възлов контактен център – **кръчмата** (кръчмите в романа са много, но една е основната – U Voučků; постоянното движение на героите между кръчми в различни градове е главоломно и световъртежно). С халба в ръка се взимат най-сериозните решения и на героите им се случват най-важните събития в тяхното ежедневие. Алкохолът смекчава усещането за безнадеждност и сблъсъците с реалността. Пречупен като през калейдоскоп, художествено изобразеният модел на ъндърграунда изглежда изкривен, романовото времепространство е психеделично – средата се усеща като нереална, изопачена, гротескна, ужасяваща. Тази художествена реалност се движи по ръба на самоунищожението – героите във всеки един момент са изложени на смъртна опасност, те са крайно непредпазливи и уязвими, но именно това болно съществуване ги движи напред.

По отношение на **смъртта** тя присъства като иманентна сила и в текста се конкретизира чрез няколко възлови фрагмента. Единият е опитът на Олин да се самоубие, след което влиза в психиатрия за дълъг период. Този жест на безсилие всъщност е швейковска хитрост, с която героят се опитва да избегне задължителната военна служба. С този акт Олин не се опитва да привлече вниманието върху себе си, а по-скоро инцидентът се случва по случайност и героят просто се възползва от възможността. Лудницата и изтрезвителят са любима спасителна лодка за повечето реални ъндърграунд фигури. Още през 1950-те години легендарните антисистемни творци Егон Бонди, Владимир Боудник и Хонза Крейцарова ходят „профилактично“ в лудницата, за да не работят и за да получат помощ от държавата. В случая на героя Олин, попадането в лудницата по-скоро е плитковато и случайно. Безцелното му движение по инерция, без ясна посока и без сигурност, е свръхусилено, за да се покаже непригодността и неадаптивността на индивидите към каквито и да било социални конструкции.

Като единствен буфер на тази бясна инерция и като един от малкото положителни герои, към когото авторът проявява снизхождение и съчувствие, е Горският мъж (Lesní

муж). Този едър и обезобразен бездомник се превръща в най-позитивния персонаж. Неговата история затрогва, а отношението му към Олин е по бащински грижовно и топло – пълна противоположност на строгото, педантично и морализаторско присъствие на внушителната фигура на бащата на Олин. Горският мъж се превръща в образец за смелост и кураж. Макар че е бездомник и дивак, който живее по пейките в парка, събира фасове и боклуци от кофите, за да се храни, той не е загубил човечността си. Неговата уязвимост и социална непригодност го отвеждат на улицата, но всъщност той се оказва летец и герой от Втората световна война. Горският мъж се самоубива, след като полицията го хваща и го въдворява в психиатрично заведение. Неговата смърт е крайъгълен камък за затвърждаването на социалната непригодност на приятелската комуна на Олин.

Другият аспект от художественото изобразяване на ъндърграунд средата е **пансексуалността**. Най-показателни са сексуалните прояви на Олин, които шокират със своята хаотичност. Поредицата от големите му „влюбвания“ оставя след себе си няколко бебета – той се превъща в осеменител на първата си голяма любов, на една двойка лесбийки, но кулминацията на оргиастичните сцени е сексуалният акт между Олин и сестра му, която също забременява от него. Олин има и хомосексуални преживявания. Характерно за романа е, че оставя тези сексуални сюжети без развързка, което показва, че Ян Пелц просто документираща сексуалността на героите като дефиниция и условие за техния освободен от социални конвенции и от отговорност живот.

В празник на любовта и сексуалността се превръща **хепънингът** в гората, по време на който се случват арт акции, свързани с живи човешки статуи и фотография, пънк концерт и няколко сватбени ритуала. Този хепънинг е еманация на хипарския дух на ъндърграунда и документираща характерните творчески прояви на различни места в провинцията в края на 70-те и началото на 80-те г. Освен това, неведнъж в романа героите споменават реално съществуващи лица от ъндърграунда – Егон Бонди, Иван Ироус, Plastic People (Олин дори иска да посети техен концерт). Макар тези споменавания да са мимоходом и да не са структуроопределящи за сюжета, те не са случайни, защото са потвърждение за документалността на романа. От своя страна, употребата на знакови за ъндърграунда имена има две допълнителни функции. На първо място, по този начин текстът приближава своите протагонисти към пражкия ъндърграунд, без да ги идентифицира с него, а тъкмо напротив – показва се автентичността на северочешките подземни среди, които обаче не са напълно откъснати от случващото се в страната, а дори напротив – знаят за субкултурните процеси и искат

да се включат в тях. На второ място, но не и по важност, Ян Пелц успява да се присъедини към общия тон на (авто)стилизиране и (авто)митологизиране на ъндърграунда. Така системата от митове, които художествените ъндърграунд произведения създават сами за себе си в продължение на десетилетия, се допълва с още един текст. Затвърждава се усещането за важността на ъндърграунда за разгръщането на субсоциалните и субкултурните процеси в Чехословакия.

Още през втората половина на 80-те години в самиздатския периодичен печат се разразява **остра дискусия** за качествата на романа на Ян Пелц. Мненията са диаметрално противоположни и сред основните рецензенти са Рио Прайзнер (1985, сп. *Vokno*, бр. 9, стр. 47 - 49) и Егон Бонди (1985, сп. *Vokno*, бр. 9, стр. 50 - 52). Бонди, който е водеща ъндърграунд фигура и гуру за няколко поколения, е апологет на романа. Вероятно благодарение на неговото положително мнение за романа, текстът се утвърждава като един от знаковите за чешкия литературен ъндърграунд.

В своята рецензия Рио Прайзнер признава, че романът на Ян Пелц е бестселър (говори за частта „Деца на рая“), но иронично използва думата текст в кавички, с което поставя под въпрос не само качествата на произведението, но и литературността му като цяло. Според Прайзнер това произведение е преломен момент за духовния профил на чешката емигрантска общност. Той се уповава на друго сходно с неговото мнение – това на Йозеф Йедличка, според когото романът е на еретическа манихейско-гностическа основа, защото се превръща в радикална изповед, събрала в себе си съпротивлението и погнусата от хилядолетната човешка история. Според д-р Прайзнер, романът е мимезис на езотерични текстове за някогашните оргиастични мистерии, а героите са роби на пансексуалността (вж. Preisner 1985: 47 - 49).

След обвинителната статия, в сп. *Vokno* стои рецензията на Егон Бонди „Когато на някого му захлопа дъската“ (*Když někomu přeskočilo*). С типичния си интелектуално-игрови стил, Бонди изразява готовност да се изрази грубо по отношение на рецензията на д-р Прайзнер. Не намира за правилно към този роман с „доказано висока художествена стойност“ (Bondy 1985: 50) да се подхожда от католическа и гностическа гледна точка, защото дуалистичната концепция на гностиците е свързана с отказ от всичко телесно и сексуално и с водене на аскетичен живот. Според философа, в „Деца на рая“ е представена „общност от предимно млади хора, които живеят по съвсем опростен начин, които с цялото си същество чувстват, че там, където живеят, няма перспектива нито за общността им, нито за някого от тях, и реагират на тази ситуация

отчаяно“ (Bondy 1985: 50). Според Бонди, тяхната човечност е дълбоко унищожена, те са абсолютно декласирани и са доброволна жертва на пауперизацията. Това са в истинския смисъл на думата **лумпенпролетариат**.

Според Егон Бонди, „децата на рая“ не са съгласни да живеят в общество, което е построило своята морална система върху лъжата и личната изгода и в което ежедневно трябва да треперят пред органите на реда, а собствените им родители са загърбили някогашните си революционни надежди и са се превърнали в част от уравновилката. Тази комунистическа реалия Бонди нарича „свинство“. Писателят споделя своята дълбока изненада от текста и първоначално не може да повярва, че описаното в него е възможно: „Доверени мои приятели ми дадоха информация, че всичко в този текст е вярно и не е преувеличено, че това е ежедневието на определена прослойка младежи, особено в Северна Чехия. По този начин заслугата на Пелц е още по-голяма, както и неговото творческо умение. Защото комуналната общност на дехуманизираните „Деца на рая“ е всъщност общността на „Брата и сестрата инвалиди“, пренесена от съня към жестоката реалност – такаква, каквата е. Няма нужда да се измисля – достатъчно е да се каже истината“ (Bondy 1985: 51).

Чрез сравняването на романа на Пелц със своя собствен роман „Брат и сестра инвалиди“ (*Invalidní sourozenci*, 1974), Бонди издига „...ще бъде и по-зле“ на висотата на **ъндърграунд класиката**. Романът на философа еднозначно е възприеман за едно от най-големите белетристични постижения на писателя и самият текст се превръща не само в свръхважно свидетелство за чешкия ъндърграунд, но и в гръбнак на митологичната му система. В жанрово отношение романът е антиутопична научна фантастика, с което се подчертава легендарността на ъндърграунда. Също както „Брат и сестра инвалиди“, където благодарение на инцеста между двамата герои, светът оцелява, така и в „...ще бъде и по-зле“ са разобличени щетите върху човешката душа, нанесени от тоталитарните модели на управление, които модели превръщат в нормалност брат да забремени сестра си. Ако „Брат и сестра инвалиди“ като роман-алегория на ъндърграунд обществото е едно от най-значимите свидетелства за автмитологично писане, то текстът на Ян Пелц се основава на документалността и реализма, с което пресъздава ясно, сурово, безпардонно и конкретно начина на живот в подземната среда в Чехословакия в края на 1970-те г. и създава своя автентична художествена рефлексия.

Бонди определя романа на Ян Пелц не просто като натуралистичен, а като литература на факта – творческо свидетелство за несравнимо тежкия живот, какъвто не биха могли да си представят нито битниците, нито хипитата. Романът не дава отговор и

не предлага и решение. Самият Пелц емигрира, с което ясно показва, че не вижда надежда в живота, който му предлага тоталитарният апарат. Неговите герои обаче показват, че именно в най-екстремните ситуации се оформя силно общество.

Ян Пелц играе важна роля за чешкия ъндърграунд не само заради написването на този свой роман, както и на дълъг списък от следващи текстове (нито един от които не успява да повтори успеха и суровостта на изображението в „...ще бъде и по-зле“), но и защото той популяризира и съхранява автентични спомени и разкази на/за някои от водещите фигури на ъндърграунда, в това число: обемното интервю с Иван Мартин Ироус, включено в книгата „Бележникът на Магор“ (*Magorův zápisník*, 1997) и едно от най-пространните интервюта с Милан Хлавса, свързани с историята на групата *Plastic People of the Universe*, публикувано в книгата „Без огън е ъндърграундът“ (*Bez ohňů je underground*, Maťa, 2016). Романът „...ще бъде и по-зле“ попада в контекста на още няколко ъндърграунд романа, възникнали през 1980-те г., които тематизират и рефлектират ъндърграунд средите в Чехословакия. Това са романите „Медорек“ на Петър Плацак, който от своя страна произлиза от самото ядро на пражкия ъндърграунд и от кръга на „втората генерация“, и „Прежелоучки роман“, който е по-скоро еманация на подземните явления в централните части на страната, но е тясно свързан и с пражкия ъндърграунд (автори са Йозеф Вадни и Зденичка Спрузена). Проблемът за художествените рефлексии на ъндърграунда в белетристиката може да бъде разработен и в съпоставителен аспект, включвайки именно тези романи.

Библиография

Bondy 1985: Bondy, E. Když někomu přeskočilo, - IN: *Vokno*, č. 9, 1985. Str. 47 – 49.

Bondy 1991: Bondy, E. *Invalidní sourozenci*. Vydavatelství Archa, Bratislava: 1991. 151 s.

Pelc 2012: Pelc, J. *...a bude hůř*. Praha: Maťa. 440 s. (e-kniha)

Preisner 1985: Preisner, R. *Vážení pane redaktore*, - IN: *Vokno*, č. 9, 1985. Str. 50 – 52.

...a bude hůř – movie. Director: Petar Nikolaev; screenplay: Petar Nikolaev i Yan Pelts. Czech Republic, 2007.

Date of entering: [<https://www.youtube.com/watch?v=cxr9IV75R-Q>] [*...a bude hůř* – игрален филм.

Режисьор: Петър Николаев; сценарий: Петър Николаев и Ян Пелц. Чехия, 2007. Достъпно на: [<https://www.youtube.com/watch?v=cxr9IV75R-Q>]